

АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

У статті йдеться про портретні зображення відомого історика академіка Володимира Грабовецького у творах українських художників. Розглядаються живописні, графічні, скульптурні твори, а також твори декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: *Володимир Грабовецький, мистецтво, портрет, малярство, скульптура, графіка.*

Одним з найскладніших жанрів в образотворчому мистецтві є портрет. Серед художників існує певна ієрархія, в якій портретисти або художники, яким під силу створити портрет, посідають особнє місце. Ще в середньовіччі, щоб стати майстром цеху художників, підмайстер, або як тоді казали – партач, повинен був за вибором виконати або композицію «Розп'яття» з двома розбійниками і пристоячими; або сцену війни з вершниками, гарматами, наметами; або сцену полювання пішого чи кінного на вепра, ведмедя і т.д.; або – портрет. Тобто портрет стояв у одному ряді зі складними багатофігурними панорамними композиціями.

Поява портрета в образотворчому мистецтві була, очевидно, пов'язана з погребальним культом. З розвитком мистецтва портрет отримує нові якості. ренесанс на Україні став передднем широковідомих розкішних портретів доби українського бароко, що мали ознаки психологічності та візерунковості. На цих портретах зображені постаті, погруддя, обличчя видатних і не зовсім видатних осіб, які були свідками і очевидцями свого часу і тепер мають можливість заглянути в очі нам, своїм нащадкам. Дивовижні портрети і автопортрети Тараса Шевченка, портрети талановитих українських художників П.Мартиновича, І.Труша, О.Новаківського, О.Мурашка, М.Жука і багатьох інших є українським внеском до світової мистецької скарбниці.

Дещо похитнула портретний жанр в образотворчому мистецтві поява фотографії. Та пройшло не так багато часу, коли стало зрозумілим, що наявність стовідсоткової фотографічної схожості є чимось замалим. Натомість дуже важливою складовою доброго портрету є погляд художника на портретованого, виявлення його особливих індивідуальних якостей в інтерпретації художника. Портретист, виконуючи чийсь портрет, немов би одночасно виконує автопортрет, залишаючи на папері, полотні чи глині свій настрій, темперамент, своє відношення до портретованого.

Художник-портретист повинен володіти ґрунтовною академічною мистецькою освітою. Необхідно досконало володіти технікою і технологією того матеріалу, в якому виконується портрет, мати досвід і навички послідовності виконання портрету. Але й цього замало. Добрий портретист має особливе чуття натури, він має вміння бачити і відтворювати очевидне. Художник-портретист, це завжди психолог, режисер і постановник.

Нерідко портретування справа невдячна, адже портретист завжди ризикує невгодити портретованому чи замовнику. І це закономірно – людям властиво

думати про себе краще. Тому часто художник при виконанні портрету балансує між реальністю і бажанням бути позитивно оціненим. Звідси надмірна патетика в портретах, прикрашання, омолодження і таке інше.

Портретування – одна з найбільш небезпечних і відповідальних ділянок на мистецькій ниві. Існують певні підходи при виконанні портрету. Так при роботі над історичним портретом необхідно знати чимало матеріалу, вивчати вже існуючі портрети. Іншого підходу потребує виконання «портретів» міфічних осіб, персонажів літературних творів, де художник має можливість максимально зреалізувати свою творчу уяву і, що важливо, без особливих сторонніх претензій.

Інша річ – виконання портрету з натури, портрету сучасника, людини котра існує не в уяві художника, а в реальному світі. Ще складнішою і відповідальнішою є робота над портретом людини відомої, популярної, заслуженої, котру має можливість часто бачити велика кількість людей.

Академік Володимир Васильович Грабовецький належить до тих непересічних постатей на Прикарпатті, яких, без перебільшення, знає кожна людина в Галичині. Чи то зі шпальтів періодики, чи зі сторінок підручників, посібників, численних наукових видань, чи з телеекранів, радіоприймачів, з кафедральної чи вічевої трибуни – звучить поміж нас вагоме слово академіка. Невтомний збирач старовини, виїмково багатогранний науковець і викладач, активний громадський діяч, «народний історик Прикарпаття» Володимир Васильович Грабовецький – знаний, шанований, авторитетний як в Україні, так і далеко за її межами. Тому цілком природним є намагання окремих художників, які мали можливість спілкуватися з ним, створити мистецький портрет Володимира Грабовецького.

Портрет є свого роду спроба приватизації образу портретованого, однак кожна людина має право на своє бачення того, хто зображений на портреті. Тому видається цікавою і потрібною спроба короткого огляду портретів Володимира Грабовецького, виконаних українськими художниками, які є у збірці академіка і які, завдяки цій публікації має можливість бачити широкий загал його численних шанувальників.

Портретна галерея академіка Володимира Васильовича Грабовецького охоплює майже всі види образотворчого мистецтва. Серед портретів є високомистецькі живописні полотна, графічні портрети, оригінальні екслібриси, скульптурні портрети та портрети, виконані в різноманітних техніках декоративно-прикладного мистецтва. Більшість з цих творів вже стали певними віхами історії України та історії українського мистецтва. Ці портрети виконані як знаними, так і ще маловідомими українськими художниками, долі яких пересікалися з життєвою дорогою Володимира Грабовецького, будуть ще кількома променями світла, спрямованими на величну і водночас скромну постать академіка.

Майстерністю, високим рівнем виконання з-поміж інших вирізняються портрети Володимира Грабовецького пензля живописця Михайла Ткаченка. Народився художник 5.12.1925 року на Луганщині в шахтарській сім'ї. Був учасником Другої світової війни, нагороджений орденом Червоної зірки, багатьма медалями, переніс важке поранення.

Прикарпаття для Михайла Володимировича Ткаченка стало другою батьківщиною. Він вчиться у Львівському інституті прикладного і декоративного мистецтва у Романа Сельського. Згодом стає професором цього інституту. Михайло Ткаченко виконував пейзажі, тематичні картини. Однак найбільші успіхи його очікували у портретному жанрі. Художник намагається розкрити образ сучасника. У його великій портретній галереї бачимо цілу низку павдивих характерів людей активної діяльності, мужніх, сильних, духовно багатих.

50 – 60-ті роки ХХ ст. на Західній Україні – складний час. Поряд з романтикою перетворень жорстокий партійний тиск, ідеологічні переслідування. Коли у Львові зазнавав гонінь історик Грабовецький, «політичний притулок» він мав у робітні художника Ткаченка. Живописець виконав два портрети – анфас і профіль. Одразу ж напрашується аналогія на судові фото. Можливо «незаплямована» біографія художника, чи якісь інші чинники, але ці портрети В.Грабовецького експонувалися, вони увійшли до каталогів М.Ткаченка. У цих портретах яскраво виявилися стильові особливості творчої манери художника – чітка і ясна композиційна побудова, відчуття ритму, силуету, декоративність і стриманість колориту, монументальність форми. Антураж портретів мінімальний, у них немає нічого зайвого, нічого, що відволікало б увагу глядача від портретованого. Саме йому віддано головну роль. Його обличчю, рукам, глибокій внутрішній напрузі.

Динамічність силуетного портрету у профіль контрастує з монументальністю портрету у фас. Від цих портретів віє незборимим духом пошуку й утвердження правди. Обличчя історика відкрите, натхненне, безкомпромісне. Він немов намагається дискутувати, переконувати, закликати до дії.

Два, майже непомітні мазки жовтої та блакитної барв, що є бликами на окулярах вченого, недвозначно переконують у тому, що художник розумів: душа і серце Володимира Грабовецького дивиться на світ через очі крізь призму українства. Але як тактовно покладені ці два кольори, які у свій час доводили до несамовитості партійно-ідеологічних цензорів від мистецтва. На щастя ця зухвала «езопова мова» не була помічена, мабуть не сподівались такого від Михайла Ткаченка.

Зворушує теплом щирости, безпосередности, характерної для українського народного мистецтва, портрет академіка у виконанні відомого художника і педагога, багаторічного директора Івано-Франківської художньої школи Миколи Васильовича Більчука. У цьому портреті художник скористався відомим принципом народної картини «Козак-Мамай». Предмети, речі, які отчують портретованого, творять певне розповідне тло, яку доповнює образ академіка Грабовецького. Важливими елементами композиції цього портрету є яскрава вишита сорочка, краватка, книжка в руках академіка – це книжка його славетного вчителя Івана Крип'якевича. Академік Грабовецький у портреті М.Більчука постає гідним продовжувачем історичної діяльності Крип'якевича, його шанобливим учнем.

Тим же композиційним прийомом скористався при виконанні портрета Володимира Грабовецького Заслужений художник України Микола Романович Вареня. Творчість цього художника тісно пов'язана з Прикарпаттям,

Галичиною. Микола Романович пройшов складний, але натхненний і плідний творчий шлях. У його доробку численні живописні твори – пейзажі, портрети, натюрморти, тематичні полотна, твори на історичну тематику. Вихованець Ленінградської академії мистецтв, художник скульппульозно відноситься до всіх складових чинників творчого процесу. Виконаний ним портрет високого фахового гатунку. Майстерно прописані обличчя, руки академіка. Широта творчого діапазону Миколи Варені дозволяє йому вільно оперувати кольором. Портрет багатоплановий. На передньому плані зображено Володимира Грабовецького, наступний план – фрагмент інтер'єру, який наповнений різноманітними деталями, предметами, книгами, на столі, за яким сидить академік зображено скульптурний портрет Олекси Довбуша. Наступний план – міський пейзаж за вікном. Видно міську ратушу, будинки площі Ринок Івано-Франківська.

Динамічний ракурс портрета посилюють активні кольорові акценти на одязі вченого, краватка, листок паперу у лівій руці. Художник робить портрет у контражурі, тобто проти світла. Цей прийом є одним з найскладніших у малярстві. Те, що художник застосував його у портреті академіка Грабовецького, засвідчує про великий творчий потенціал Миколи Варені. Символічно, що цей портрет виконано саме 2000 року.

На художньому факультеті Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника вчився здібний юнак Василь Хомин. Його дипломна робота – живописний триптих «Данило Галицький», керівником якої був професор Михайло Фіголь, вимагала глибокого вивчення історії Давнього Галича, а отже, довелося опрацювати праці академіка Володимира Грабовецького. Завершуючи навчання, молодий художник спромігся виконати портрет вченого. Складається враження, що до цього портрету Володимир Васильович особливо прихильний.

Справді, портрет навпрочуд вдалий. Урочиста мажорна колористична гама. Вільний розкутий мазок, яскравий гуцульський кептар, натхненне, піднесене обличчя вченого – ознака того, що прийшла очікувана Незалежність України. Скінчилися часи переслідувань, гонінь, цензури. Попереду велика праця на благо України і її народу. Свій досвід, знання, талант тепер можна застосовувати у повну силу. Піднесена оптимістична урочистість – образний лейтмотив портрета академіка Грабовецького у виконанні художника Василя Хомина.

Автором ще одного живописного портрета Володимира Васильовича Грабовецького є Івано-франківський художник Ігор Токарук. Твори цього художника завжди помітні у виставкових залах чи приватних помешканнях. Їм притаманні висока культура виконання, використання живописної фактури, своєрідний колорит. Ігор Токарук має полотна на релігійні, фольклорні мотиви, портрети, пейзажі, абстрактні композиції. В останніх його творах чіткіше вимальовуються елементи сюрреалізму. На сьогодні він є одним з найцікавіших Івано-франківських живописців європейського рівня.

При написанні портрета Володимира Грабовецького художник використовує прийом діагональної композиції. Погляд академіка спрямований у майбутнє. Темне тло висвітлюється ореолом довкола його обличчя.

Так сталося, що доля Володимира Грабовецького тісно перепліталася зі скульпторами. Увіковічення історичних подій, народних героїв мало на меті й створення пам'ятників, меморіальних стел тощо, а це означало тісну співпрацю зі скульпторами. Чимало скульптурних творів Валентина Борисенка, Емануїла Миська, Дмитра Крвавича, Валентина Подольського та інших із яскравого сузір'я пластиків львівської школи стали класичними, бо поштовхом до їх створення була наукова та громадська діяльність Володимира Грабовецького. Як тут не згадати про драматичний епізод з встановленням пам'ятника Олексі Довбушу в рідному селі академіка Печеніжині, коли під час його встановлення частини пам'ятника раптом впали і перетворилися на купу розпорошених брил цементу. Скульпторові Валентину Борисенку і Володимирі Грабовецькому довелося докласти титанічних зусиль аби вдруге виготовити пам'ятник. Тема опришківства, завдяки Володимирі Грабовецькому, стала важливим сегментом творчості Г.Якутовича, С.Гебус-Баранецької, І.Крислача, І.Остафійчука, О.Кульчицької, В.Касіяна, Г.Смольського та інших.

Серед скульптурних портретів особливе місце посідає портрет Володимира Грабовецького у виконанні відомого львівського скульптора Валентина Подольського. Народився художник 3.11.1931 року у місті Темрюк, тепер Краснодарського краю. Він Заслужений діяч мистецтв, викладач Львівської академії мистецтв, автор численних пам'ятників, зокрема пам'ятника першодрукареві Івану Федорову у Львові у співавторстві з В.Борисенком. Для Валентина Марковича Подольського характерна своєрідна динамічна пластика. Цей майстер володіє динамічним формовивом. Його пластичні темпераментні оригінальні композиції несуть у собі сконцентровану глибоку внутрішню напругу. Прикладом цього є також портрет Володимира Грабовецького.

У свій час портрет забороняли виставляти. Причина заборони була у тому, що деякі партійні керівники від культури боялися, аби його експонування не було закликком до націоналістичних проявів у Галичині. Тоді на львівщині відбувалося вшанування річниці славного українського гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного. Були зібрані людьми кошти на побудову пам'ятника у селі Кульчиці, звідки походив гетьман. У цих заходах активну участь брав і Володимир Грабовецький, саме це й було інкриміновано історикам, як націоналістична діяльність і стало причиною заборони експонування на виставках скульптурного портрету, що природньо викликало здивування і обурення скульптора Подольського, звинуватити якого в проявах українського націоналізму було цілковитим безглуздом.

Згодом цей портрет експонувався, ставши одним з визначних творів української портретної пластики.

У колекції Володимира Грабовецького є декілька медалей з його портретами. Як правило, вони виконувались художниками до певних ювілейних дат. Одну з таких медалей виконав Івано-франківський скульптор, лауреат премії ім. Т.Шевченка Василь Вільшук. В його творчому доробку окрім оздоблення драматичного театру ім. Івана Франка в обласному центрі, численні пам'ятники, меморіальні дошки, твори декоративно-прикладного мистецтва. Вихованець львівської мистецької школи, Василь Вільшук є важливим чинником сучасного мистецького життя Прикарпаття. Та мистецька аура, котра

є серед творчих людей міста, існує у великій мірі, завдяки цьому авторитетному художнику-філософу.

Високими мистецькими пластичними якостями вирізняються медалі із зображенням академіка Володимира Грабовецького у виконанні художника Степана Грицея. Сину видатної прикарпатської майстрині художнього випалювання, дружині всесвітньовідомого скульптора Михайла Черешньовського у спадок передався непересічний мистецький таланти. Його роботи сучасні за пластичною мовою, оригінальні за композицією. Вдало схоплено і майстерно узагальнено портретні риси академіка, хоча зробити це в невисокому рельєфі медалі надзвичайно складно.

З-поміж графічних портретів привертають увагу портрети академіка Володимира Грабовецького у виконанні Заслуженого працівника культури, багаторічного співробітника Івано-Франківського краєзнавчого музею Ігора Деркача. Цьому художнику-графіку поталанило чи ненайбільше співпрацювати з академіком, виконувати численні ілюстрації до видань Володимира Васильовича, оформляти його книги. Портрет виконано чорною тушшю, улюбленим матеріалом художника, в пуантелістичній техніці. Крім портретної схожості художнику вдалося передати піднесеність, віру у правильність обраного життєвого шляху, надію на краще майбутнє.

Цікавим є олівцевий портрет Володимира Грабовецького, який виконав з натури багаторічний приятель, колега академіка, один з найвідоміших прикарпатських художників, Заслужений художник України, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри образотворчого мистецтва Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Михайло Павлович Фіголь. Про що говорили під час сеансу два видатні мужі, можливо про давній Галич, чи про опришків, чи про полковника Семена Височана, чи про славу галицьку трійцю? Ці теми та багато інших були спільними і для історика і для художника. Чимало живописних монументальних композицій, що стали віхами творчості Михайла Фіголя, народжувалися під час спілкування з такими людьми як Володимир Васильович Грабовецький. А скільки було б ще створено, якби не передчасна смерть художника.

У Ніни Матвієнко є в репертуарі українська народна пісня, в якій звучать такі слова: «Приїхали малярі з далекої сторони, малювали маму... малювали очі, малювали брови, та не змалювали щирої розмови». Переважна більшість портретів академіка Володимира Васильовича Грабовецького виконані так, що в них змальована навіть і та «щира розмова». Бажаючи здоров'я, довгих літ активної праці для слави України, водночас, хотілося б побажати спроби мистцям у продовженні творення портретної галереї Володимира Грабовецького, бо це потрібно як для наших сучасників, так і для нащадків.